

Erfgoedpark De Hoop

Plan voor infocentrum in museaal ingerichte monumentale houtloods

december 2020

Inhoudsopgave

Introductie

De Houtloods

Het Oer-IJ

Uitgeest kende een groot uitvinder

Het infocentrum

Begroting

Colofon

Erfgoedpark De Hoop

1. Timmerwerkplaats 'De Juffer': wordt B&B accommodatie
2. Lattenzager 'Corneliszoon' en molenaarshut: nu IJssalon De Kleine Molen
3. Moleneiland met ringmuur: locatie voor bouw houtzaagmolen
4. Westzaanse houtloods (provinciaal monument): bestemd voor historisch informatiepunt
5. 'Het Pakhuis': komt Restaurant Krelis
6. Wordt verbouwd tot verblijfsaccommodatie kleine groepen en gezinnen

Introductie

Het Recreatieschap Alkmaarder- en Uitgeestermeer heeft twee ondernemers gevonden die het voormalig Erfgoedpark De Hoop gaan herontwikkelen: met horeca, recreatieve verblijfsaccommodaties en watersportvoorzieningen. Bij het voorbereiden van hun initiatief hebben zij contact gezocht met de erfgoedorganisaties die betrokken waren bij het oorspronkelijke idee om hier een historisch houtzaagmolencomplex te realiseren. Dat gebeurde op verzoek van het RAUM.

In het businessplan van de projectontwikkelaars staat te lezen dat 'de cultuurhistorische omgevingswaarden gewaarborgd moeten worden'. Praktisch vertalen zij dat onder meer door op een al aanwezige fundering de herbouw van de houtzaagmolen te faciliteren. Daarnaast stellen de ondernemers de authentieke Westzaanse houtdroogloods op het terrein (provinciaal monument) beschikbaar voor een museale inrichting annex informatiepunt. Daar kan dan onder meer het verhaal worden verteld over Cornelis Corneliszoon van Uitgeest, die met de uitvinding van de houtzaagmolen in de aanloop naar De Gouden Eeuw zo'n belangrijke rol speelde bij de

industriële ontwikkeling van het land. Verder zal er aandacht zijn voor de bijzondere ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van het Oer-IJ gebied en het Uitgeestermeer.

De erfgoedorganisaties hebben de handschoenen opgepakt en zich voor dit project verenigd als 'de Cornelis Coalitie'. Die gelegenheidssamenwerking wordt gevormd door vertegenwoordigers van de Stichting Cornelis Corneliszoon van Uitgeest, de Stichting Uitgeester en Akersloter Molens, de Stichting Oer-IJ, Museum Kennemerland en de Historische Vereniging Oud Uitgeest. Bij de uitwerking van de plannen worden ook Fort K'IJK (Landschap Noord-Holland), De Hoep (PWN), Museum Huis van Hilde (Provincie Noord-Holland), Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (Uitgeester- en Alkmaardermeer) en het Zaanse Molenmuseum betrokken.

Onze plannen voor het Erfgoedpark sluiten naadloos aan bij de visie voor het toeristisch beleid van het recreatieschap en de provincie, waarin authentieke

profilering van de regio wordt gepropageerd en bestaande voorzieningen elkaar aanvullen en versterken. Het Erfgoedpark is nu al een belangrijk knooppunt van diverse fietsroutes en daarnaast een verzamelpunt voor wandel- en fietsexcursies, ook is het een geschikte locatie voor kleine evenementen. Met de werkende houtzaagmolen en de museaal ingerichte loods op het Erfgoedpark zal het RAUM-gebied als recreatiebestemming meer beleefbaar en veel aantrekkelijker voor bezoekers worden.

De 'Cornelis Coalitie' heeft inmiddels is in kaart gebracht wat er voor komt kijken om de plannen uit te voeren. In dit bidboek geven we inzicht hoe we de houtloods museaal willen inrichten. Voor de bouw van de houtzaagmolen wordt een apart projectplan gemaakt. De cultuurhistorische component op het Erfgoedpark vergt een investering van in totaal anderhalf miljoen euro. Het informatiepunt in de houtloods staat voor twee ton op die begroting.

De Houtloods

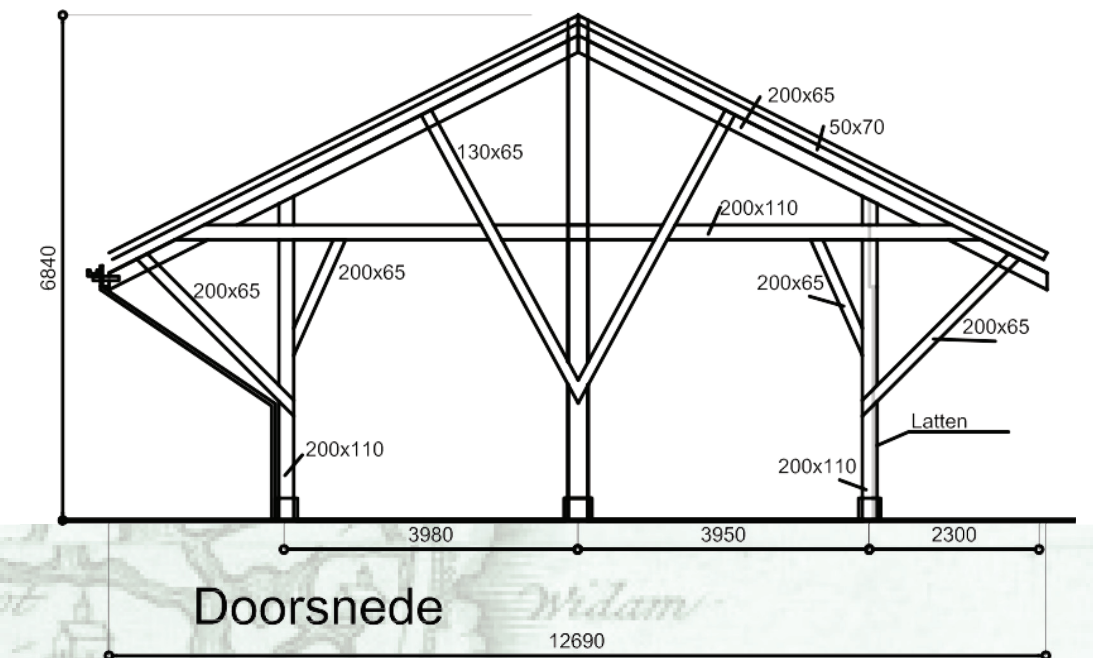
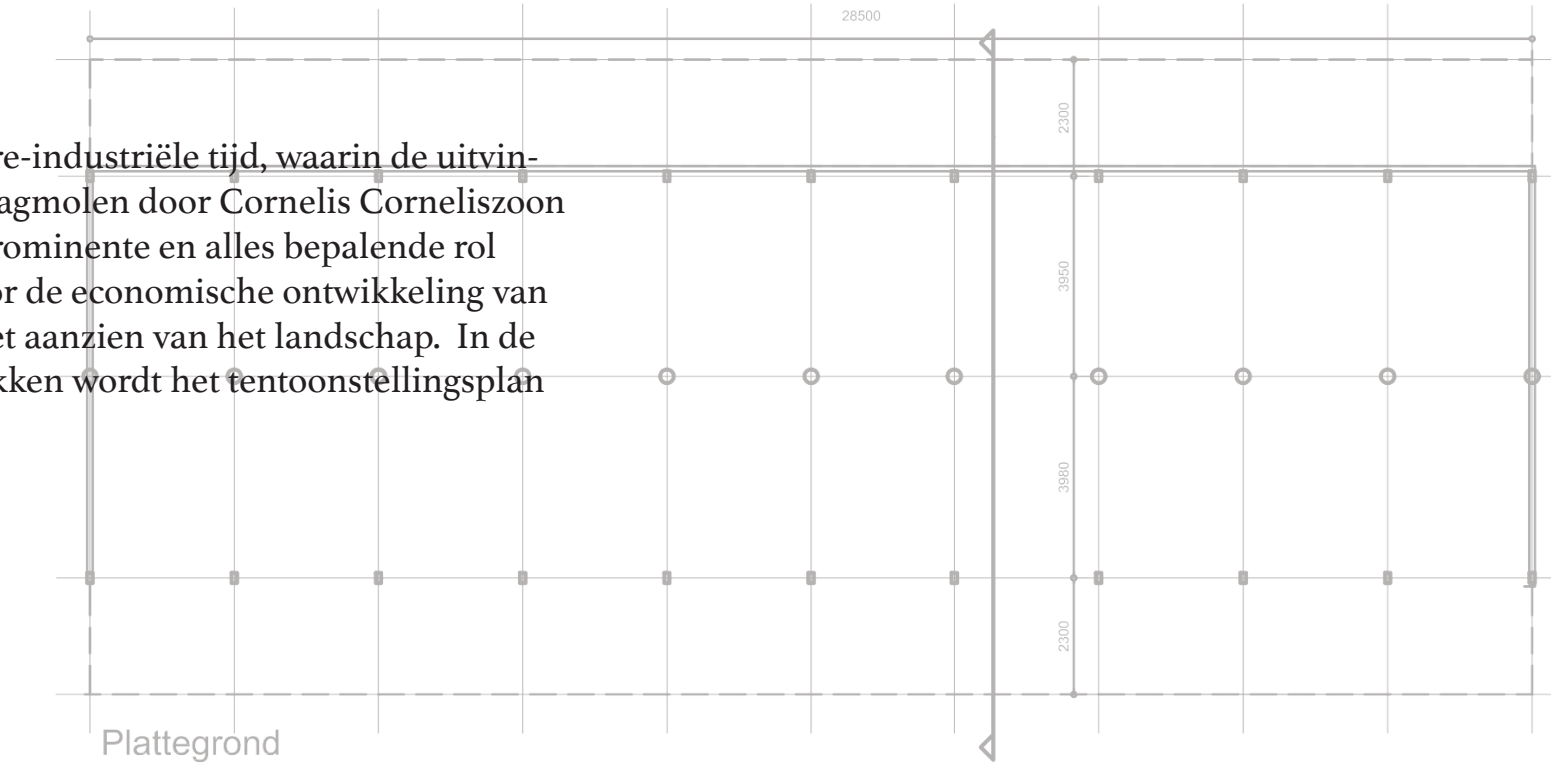

De monumentale houtloods op Erfgoedpark De Hoop is uniek in zijn soort. Het is één van de best bewaard gebleven houtloodsen uit de Zaanstreek. Oorspronkelijk stond de loods aan het Zuideinde in Westzaan, waar Pieter Rot de loods rond 1900 heeft gebouwd. Pontmeyer gebruikte de loods sinds 1991. Toen in 2006 Pontmeyer de Zaan had verlaten werd het terrein, waar meerdere authentieke houtloodsen stonden, gesloopt en ingericht voor woningbouw.

In 2007 werd er samen met Stichting Industrieel Erfgoedpark De Hoop besloten om één loods vanwege haar historische waarde naar Uitgeest te verplaatsen. Sinds 2009 staat dit provinciale monument op het terrein van het Erfgoedpark in Uitgeest. De houtloods was, naast de houtzaagmolen, een essentieel en kenmerkend bouwwerk: hier werden na het zagen de planken gestapeld en te drogen gelegd.

In de nieuwe opzet van het Erfgoedpark krijgt de houtloods een museale inrichting. Het wordt een publiek vrij toegankelijk informatiepunt met een permanente

expositie over de pre-industriële tijd, waarin de uitvinding van de houtzaagmolen door Cornelis Corneliszoon van Uitgeest zo'n prominente en alles bepalende rol heeft gespeeld: voor de economische ontwikkeling van ons land en voor het aanzien van het landschap. In de volgende hoofdstukken wordt het tentoonstellingsplan verder toegelicht.

Het Oer-IJ

De Stichting Oer-IJ, één van de partners in Erfgoedpark De Hoop, wil meer aandacht voor de ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van het buitengebied in de driehoek Zaanstad, Velsen, Alkmaar. Hier stroomde tot aan het begin van de jaartelling het Oer-IJ, een zijtak van de Rijn die bij Castricum in zee uitmondde. Voor wie dat weet, is daar in het landschap van vandaag nog veel van terug te zien.

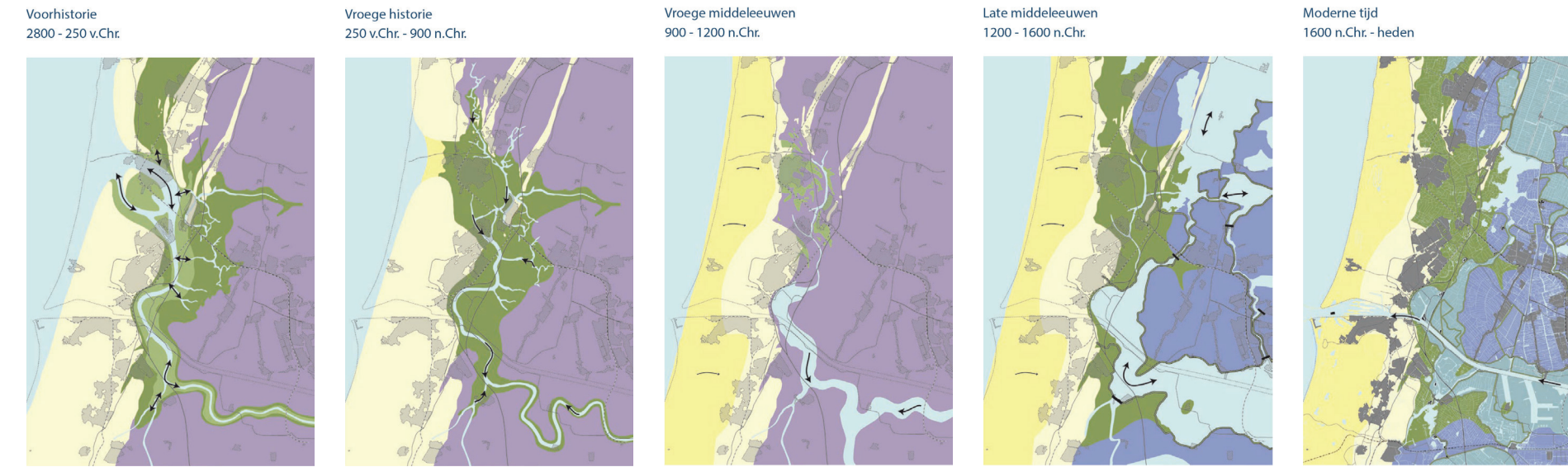
Die tastbare geschiedenis is kwetsbaar, maar heeft ook kwaliteiten die nieuwe kansen bieden. Dan gaat het niet alleen over het behoud van cultuur historisch erfgoed, maar ook om duurzaam toerisme en natuurontwikkeling/waterbeheer als onderdeel van maatregelen tegen de klimaatverandering. Allemaal onderwerpen die op de permanente expositie in de houtloods aandacht krijgen.

In het Oer-IJ gebied wordt al zo'n 5000 jaar gewoond. Zo gauw stukken land droogvielen vestigden zich er de eerste bewoners. De aanwezigheid van water is allesbepalend geweest voor de veranderingen en het aanzien van het landschap hier. Altijd was water een bedreiging.

Met het graven van sloten, het aanleggen van dijken en het gebruik van molens werd dit gevaar bezworen. Water werd ook ingezet als bondgenoot. Met inundatie, het bewust onder water zetten van land, als onderdeel van een militaire verdedigingsmethode.

Een van de belangrijke kenmerken van deze omgeving is de grote variatie op een relatief kleine oppervlakte. Zandige duinen en strandwallen, strandvlaktes met veen en klei in polders vlak naast elkaar, en daartussendoor het voormalige stroomgebied van het Oer-IJ. Met grillige waterlopen en kreekruigen, die herinneren aan de tijd dat dit van oorsprong woeste getijdenlandschap nog in open verbinding met de Noordzee stond.

Dit is misschien wel het meest gevarieerde landschap van Nederland. Het veranderingsproces gaat door. De zeespiegelstijging maakt nieuwe ingrepen noodzakelijk. De behoefte aan veilig wonen en werken vraagt om een doordacht beleid; met het oog op de toekomst en met respect voor het verleden.

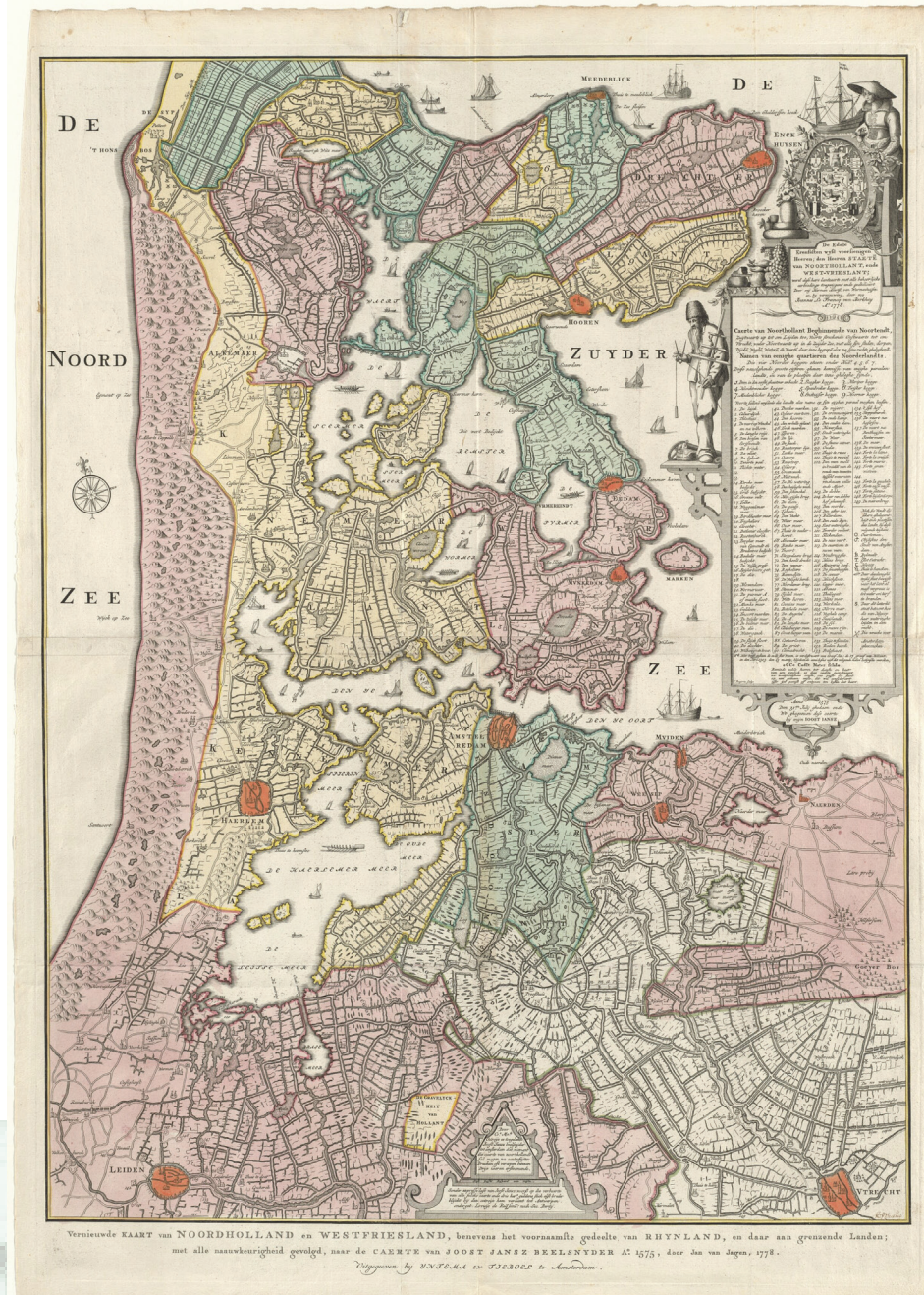
De kaarten* hierboven tonen de belangrijkste ontwikkelingsfasen van het Oer-IJ gebied. Rond 1600 begon er een nieuwe periode waarin het aanzien van het landschap wezenlijk veranderde.

De belangrijkste veranderingen waren:

1. De droogmaking van de vele meren, zo kenmerkend voor dit deel van Noord-Holland in de late middeleeuwen (zie kaart links). Laatste en enige overblijfsel daarvan is het Alkmaarder- en Uitgeestermeer, nu officieel een Aardkundig Monument.
2. De ontwikkeling en de bouw van industriemolens in de Zaanstreek, het begin van de industrialisatie van Nederland. Cornelis Corneliszoon van Uitgeest heeft met zijn uitvindingen daarbij een belangrijke rol gespeeld.

In het tentoonstellingsgedeelte van de museaal ingerichte houtloods wordt daar aandacht aan besteed.

*De kaarten met de ontwikkelingsfasen zijn gemaakt door Bureau VISTA en komen uit het rapport *Zicht op het Oer-IJ* uit 2015)

Historische kaart van Noord-Holland met veel open water. Gemaakt door Jan van Jagen in 1778, gebaseerd op een plattegrond van Joost Janszn Beeldsnijder anno 1575.

De Dije ten westen van Uitgeest (vliegerfoto Tom Kisjes)

Uitgeest kende een groot uitvinder

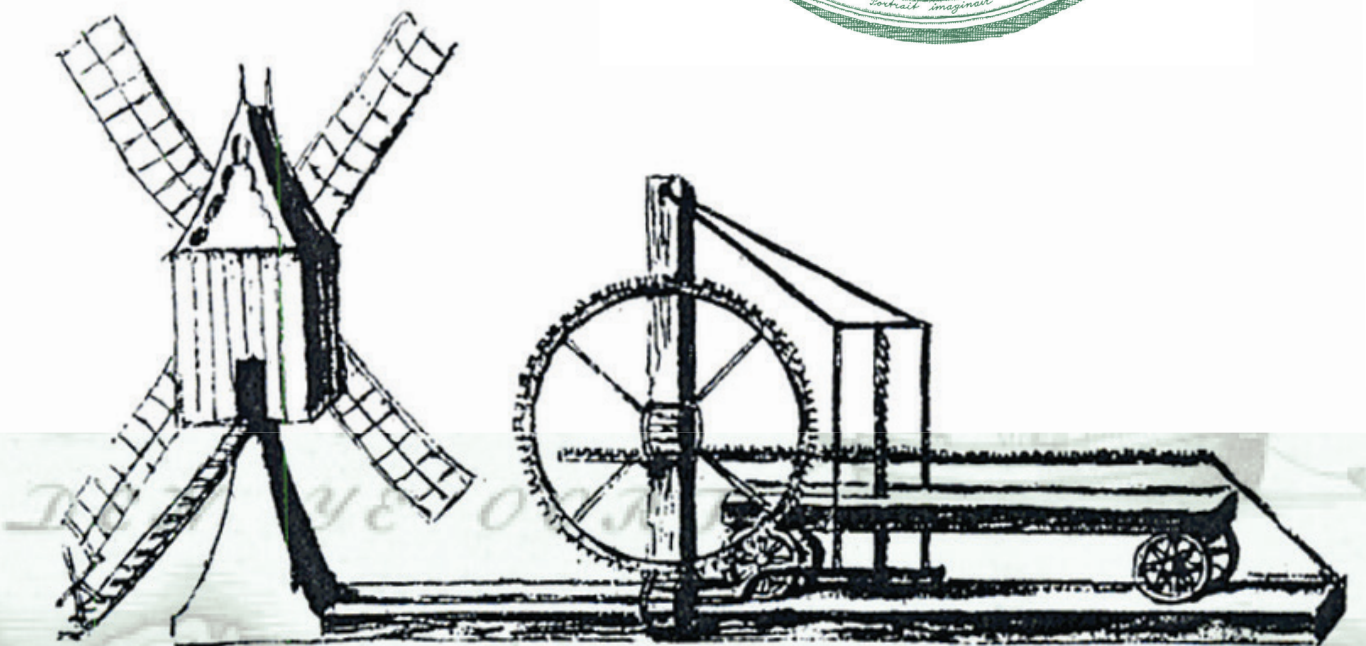
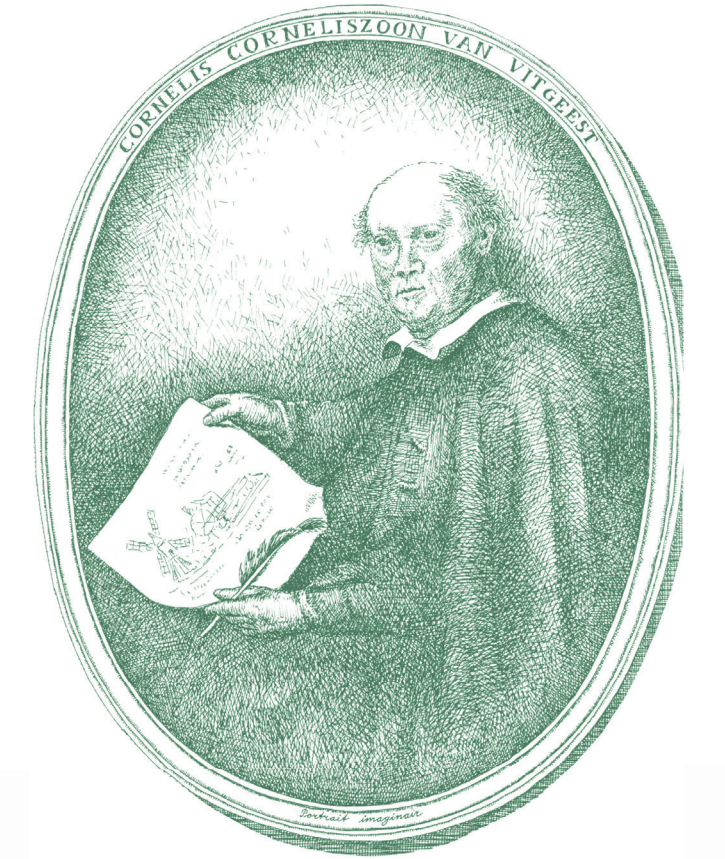
Cornelis Corneliszoon van Uitgeest was zijn naam, ook wel Krelis Lootsje genoemd. Hij leefde naar schatting tussen 1540 en 1607. Afbeelding van hem zijn er niet, ook weet niemand waar zijn graf zich bevindt. Toch is deze 'schamele huysman met wijff ende kinderen belast' – zoals hij in officiële documenten wordt genoemd – zeer belangrijk geweest voor Uitgeest en de economische opleving van ons land aan de vooravond van de Gouden Eeuw. Cornelis was de uitvinder van de houtzaagmolen. Dat zagen gebeurde tot die tijd met de hand; zwaar, arbeidsintensief werk. Op de wind ging dat wel dertig keer sneller.

Cornelis Corneliszoon had een traditionele timmerwerf aan de Meldijk. Hij was getrouwd met de dochter van een meelmolenaar. Door die combinatie moet hij op het idee zijn gekomen om met een krukas het draaien van wieken om te zetten in een op een neergaande beweging en zo zaagramen in beweging te brengen. Hij was geen academicus maar een vernufteling, die met zijn boerenverstand een praktische oplossing zocht voor een actueel probleem. Bij bedacht ook een pomp voor

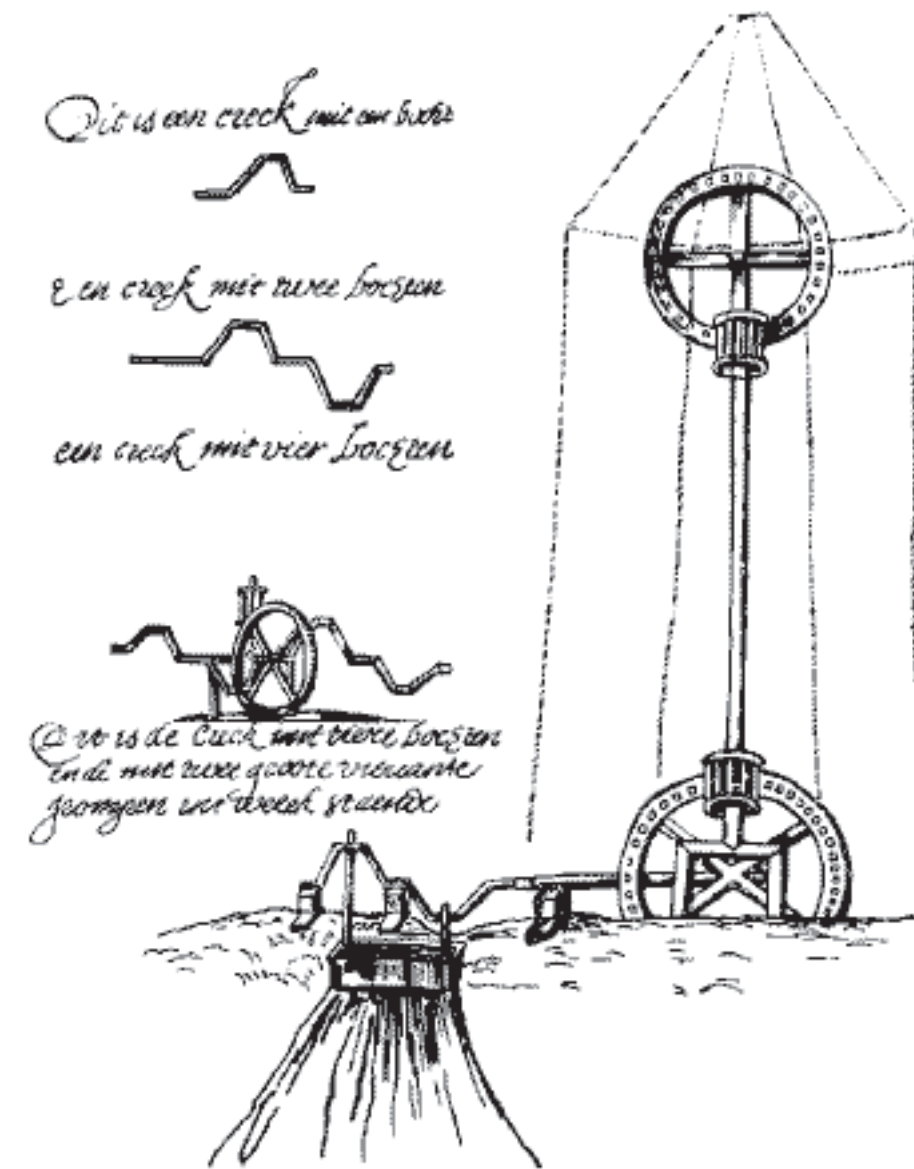
waterversplaatting en een manier om met gekantelde molenstenen meer olie uit zaad te persen, de zogenaamde kollergang.

Uit angst voor verlies van werk protesteerde het Gilde van Houtzagers tegen de komst van de houtzaagmolen in Amsterdam, maar in de Zaanstreek was Cornelis meer dan welkom. Het begin van de eerste industriële revolutie. Nederland herstelde in die tijd van de Spaanse overheersing en er was een enorme vraag naar gezaagd hout; voor nieuwe boerderijen, bedrijfspanden en voor de bouw van schepen. De handelsvloot kon snel worden uitgebreid en we veroverden de wereld. Met dank aan Cornelis Corneliszoon van Uitgeest. Hij is er rijk noch beroemd door geworden.

In de tentoonstelling wordt de 'onbekende' Cornelis van Uitgeest tot leven gebracht en maken we kennis met zijn uitvindingen de betekenis daarvan.

'Zinneprent' als eerbetoon aan Cornelis Corneliszoon van Uitgeest op de 'Inventie van de Zaegh-Moolens' (afbeelding uit "Het Groot Algemeen Moolen-boek")

Het infocentrum

Het infocentrum in de Houtloods wordt een open tentoonstellingsruimte. Bezoekers kunnen er min of meer vrij in- en uit lopen. Dat én de klimaatomstandigheden (geen verwarming en betrekkelijk vrij spel voor de wind) stellen hoge eisen aan de robuustheid en veiligheid van de tentoonstellingsonderdelen. Met name vanwege de beveiliging zullen we gebruik maken van de hoogte van de loods. Onderdelen die binnen bereik van bezoekers staan, worden op beproefde manieren beschermd en uitgevoerd in robuuste materialen zoals beton en staal. Elektronische apparatuur wordt beschermd tegen vorst en vocht.

Voor een logische ruimtelijke kadering van de hoofdstukken, maken we gebruik van de spantenstructuur van de schuur. De nabijgelegen horeca gebruikt drie spanten van het gebouw voor opslag. Voor de tentoonstelling, die bestaat uit vier hoofdstukken, zijn acht segmenten te gebruiken.

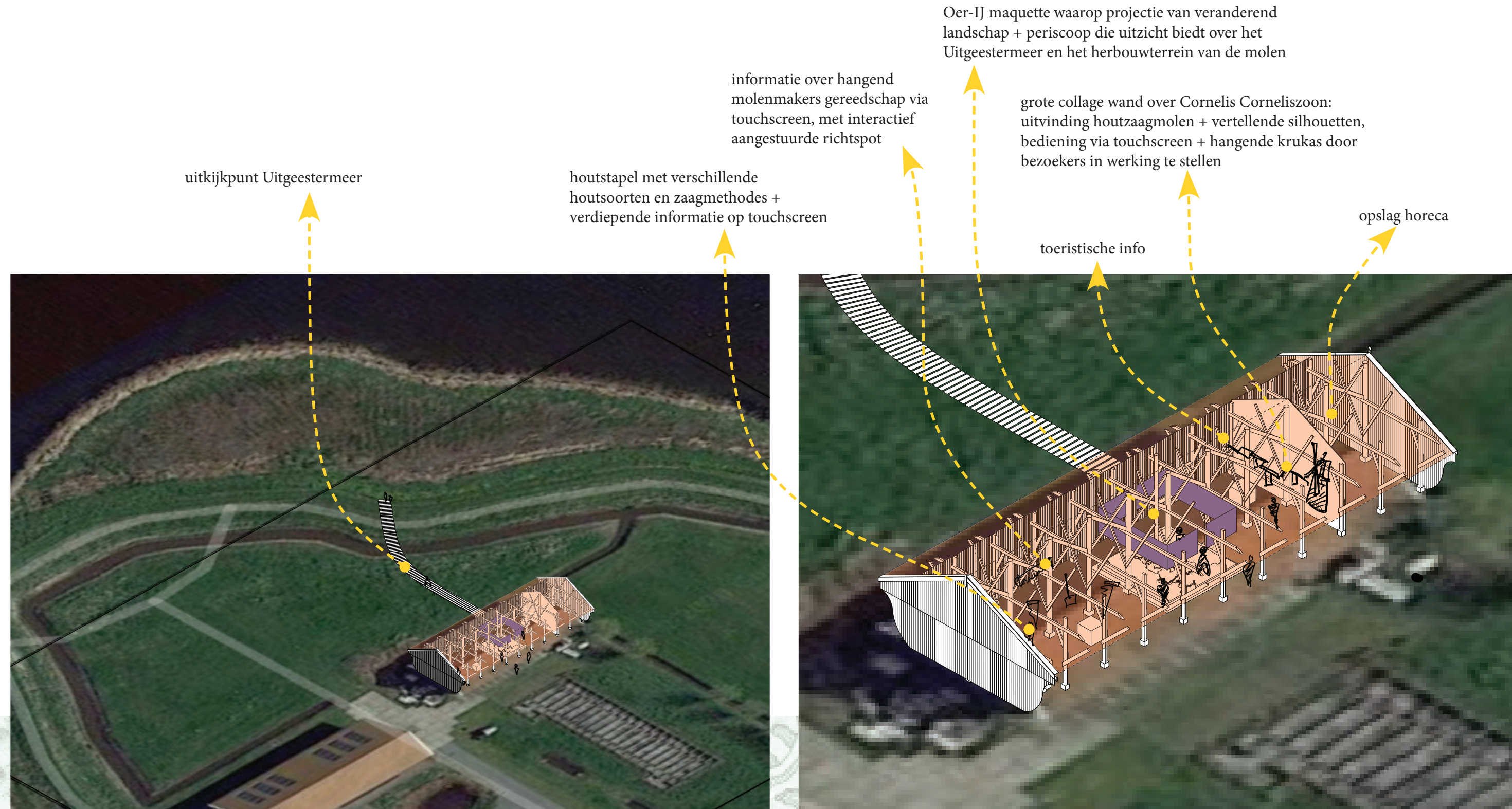
De hoofdstukken zijn:

Hout - over de belangrijkste grondstof voor de historische scheepsbouw, woningbouw, gereedschappen en tal van andere producten. Waar kwam het vandaan, hoe werd het gezaagd, waar ging het naartoe en wat werd er van gemaakt?

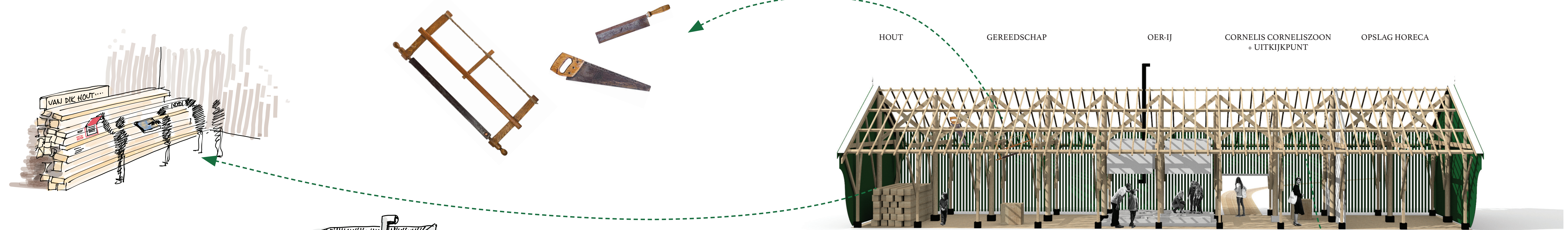
Gereedschappen - welke gereedschappen waren nodig om hout te bewerken, hoe werden ze gebruikt en door wie?

Oer-IJ - over het landschap van Noord-Holland, van woest en ontoegankelijk laagveen via een half ontgonnen landschap van meren, meertjes, rivieren, kreken en sloten tot een polderlandschap van rechte lijnen en welvarende veenweides. Met een 'virtuele periscoop' die bezoekers laat terugkijken in het Noord-Hollandse landschap van vierenhalve eeuw geleden, het landschap zoals Cornelis van Uitgeest dat kende en gezien moet hebben.

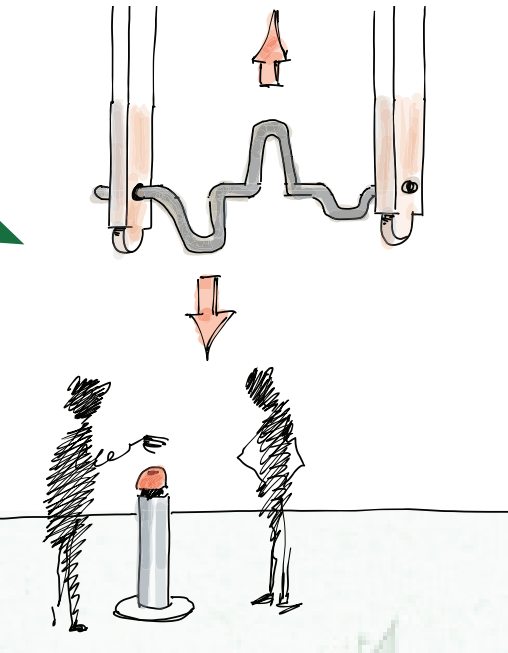
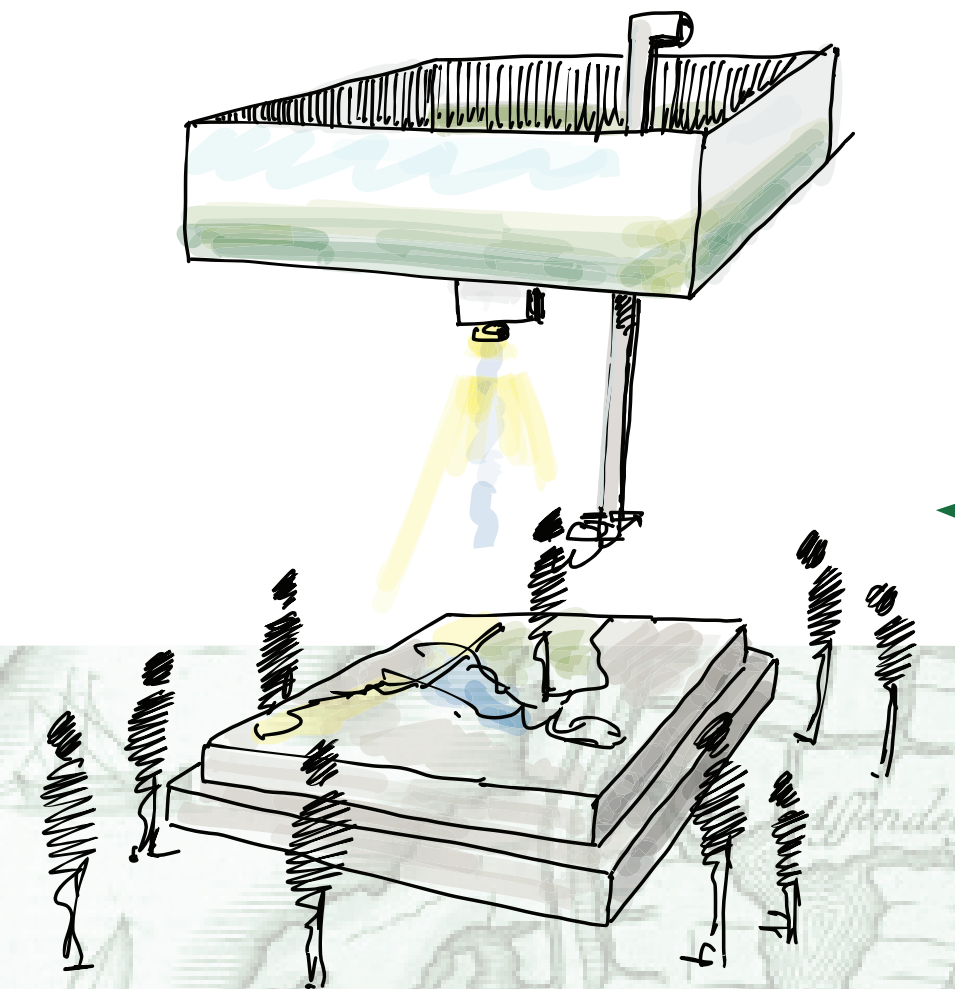
Cornelis Corneliszoon van Uitgeest - over de uitvinder en zijn uitvindingen. En over de betekenis van zijn uitvindingen.

- de loods als houttopslag: een stapel houten balken met verschillende zaagmethodes en houtsoorten, toegelicht met een ingebouwd scherm;
- herbouw houtzaagmolen toegelicht.
- aan de dakconstructie hangend gereedschap, wordt aangelicht door interactieve op afstand bedienbare theater-spot, verdiepende informatie op een touchscreen.
- beloopbare maquette met projectie over veranderend landschap van het Oer-IJ met bijbehorende "projectiekap";
- virtuele periscoop met uitzicht over vroegere en huidige Uitgeestermeer inclusief het molenterrein;
- collage op binnenwand over uitvinding van de houtzaagmolen door Cornelis Corneliszoon;
- hangende krukas die in werking gesteld kan worden;
- deur die toegang biedt tot het uitkijkpunt over het Uitgeestermeer.

Begroting

Werkzaamheden: ontwerp / grafische vormgeving / multimedia ontwerp en animaties / print / bouw en installatie op locatie. Prijzen zijn inclusief materialen, verlichting en AV apparatuur.

De presentatie wordt 'hufterproof' uitgevoerd en turn key opgeleverd.

- **Presentatie herbouw van een Houtzaagmolen** € 34.500,-
Gestapelde balken voorzien van tekst en afbeeldingen, vitrines, ontdekklepjes met kijkgaten. Aansturing dmv een touchscreen.

- **Gereedschap** € 32.700,-
Aan staalkabels onder het dak vrij hangende gereedschappen en werktuigen. Aansturing dmv computer gestuurde theaterspot met een touchscreen.

- **Maquette veranderend landschap met projectiekap** € 72.500,-
Uitvoering maquette in beton/epoxy, kap in lichtgewicht constructie. Projectie dmv daglicht led/laser beamer. Aansturing dmv in de maquette geïntegreerd touchscreen of sensor.

- **Periscoop** € 18.600,-
Bekijk het landschap door een 180° VR periscoop.

- **Krukas** € 17.200,-
Levensgrote bewegende krukas hangend in de ruimte. Aansturing dmv een touchscreen.

- **Collagewand Cornelis Corneliszoon van Uitgeest** € 24.500,-
Combinatie van print en projectie. Aansturing dmv bewegingsdetectie

Totaal € 200.000,- exclusief BTW.

Colofon

Dit conceptplan kon worden ontwikkeld dankzij financiële bijdragen van de gemeente Uitgeest en de Stichting Oer-IJ.

Opdrachtgever

‘Het Cornelis Collectief’, een gelegenheidssamenwerking en projectorganisatie met vertegenwoordigers van:

- Stichting Cornelis Corneliszoon van Uitgeest
- Stichting Oer-IJ
- Stichting Uitgeester en Akersloter Molens
- Museum Kennemerland
- Vereniging Oud Uitgeest

Contact via de mail:

erfgoedpark@houtzaagmolen-uitgeest.nl

Ontwerp en realisatie

Tekst en Uitleg/Museummakers

November 2020

Tekst en Uitleg

Tekst en Uitleg bedenkt, ontwerpt en maakt tentoonstellingen. Het Haarlemse bureau heeft in de loop der jaren veel projecten voor musea en informatiecentra gerealiseerd. Onder andere voor het Rijksmuseum van Oudheden, Nationaal Militair Museum, Museum het Rembrandthuis, Stedelijk Museum Alkmaar, Museum Kranenburgh, Museumstoomtram Hoorn-Medemblik, Universiteitsmuseum, Bevrijdingsmuseum Zeeland en tal van kleinere regionale musea. In Noord Holland werd onlangs het totaal vernieuwde Molenmuseum als onderdeel van “de Wereld van Windmolens” aan de Zaanse Schans opgeleverd.

Museummakers

De Coöperatie Museummakers is een collectief van museumprofessionals in allerlei disciplines: communicatie, collectiebeheer, beleidsontwikkeling, fondsenwerving, audiovisuels en animaties, tekst en natuurlijk ook conceptontwikkeling en grafisch en ruimtelijk ontwerp. Een tentoonstelling staat eigenlijk nooit op zichzelf. Er liggen altijd vragen achter over strategie en beleid over bezoekers en hoe daarmee te communiceren, over veranderende behoeftes en eisen. Met de expertise binnen de coöperatie kunnen al deze onderdelen binnen een museaal project opgepakt worden.

museummakers →

tekstenuitleg
ontwerpt en realiseert

